

УДК 341.4

СТУКАЛЕНКО В. А.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри прикладної економіки
Одеського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ДО ПИТАННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. У статті досліджується питання контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини та розкривається його зміст. Автор розглядає різні види контролю та акцентує увагу на порядку здійснення контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини в Україні.

Ключові слова: контроль, рішення Європейського суду з прав людини, виконання судових рішень, державна виконавча служба України.

Постановка проблеми. Інститут контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є унікальним у сучасному міжнародному праві. Не секрет, що його відсутність в інших системах міжнародного правосуддя часто негативно позначається на ефективності останнього.

Виконання судових рішень – це стадія процесу, змістом якої є правовідносини й діяльність її учасників, пов'язана з виконанням судових рішень: звернення рішень до виконання, контроль за їх виконанням та вирішення питань, що виникають як під час їх виконання, так і після цього. Тобто контроль на стадії виконання судових рішень є необхідним складником стадії виконання судових рішень. Таким чином, значення контролю на стадії виконання судових рішень, зокрема рішень Європейського суду з прав людини, полягає в такому: процесуальна діяльність на цій стадії створює необхідні передумови для безпосередньої реалізації прийнятих у рішенні засобів, сприяє формуванню в осіб переконання в соціальну справедливість та віру у верховенство права, забезпечує охорону прав і законних інтересів осіб; своєчасне й точне виконання рішення ЄСПЛ сприяє виконанню завдань судочинства.

Дослідження проблеми контролю за виконанням рішень ЄСПЛ є важливим не лише в контексті правових реформ, а й переважно в контексті створення дієвого механізму гарантій щодо охорони прав і законних інте-

ресів осіб на наддержавному й державному рівнях. Це сприятиме ефективності правозастосування, безперервному вдосконаленню законодавства задля забезпечення його відповідності реаліям сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність обраної теми обумовлюється низкою об'єктивних та суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх чинників. По-перше, хоча ця тема є досить актуальною, у юридичній науці інституту контролю за виконанням рішень ЄСПЛ приділяється недостатньо уваги. Хоча можна назвати вчених, які розглядали тему контролю за виконанням рішень ЄСПЛ (наприклад, Л.В. Туманова, І.А. Владимірова, П.Д. Петренко та інші). По-друге, необхідно зазначити, що наукові дослідження, пов'язані з контролем сфери виконання рішень ЄСПЛ, є дещо фрагментарними, а реалії сьогодення вимагають здійснення комплексного аналізу з урахуванням запланованих реформ.

Мета статті – дослідити питання контролю у сфері виконання рішень ЄСПЛ, ґрунтуючись на теоретичних дослідженнях і положеннях чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність контролю за виконанням рішень ЄСПЛ полягає, по-перше, у спостереженні й перевірці діяльності органів, які здійснюють виконання відповідного рішення ЄСПЛ, відповідно до вимог чинного законодавства, а по-друге, у запобіганні та виправленні можливих помилок і неправомірних дій, що перешкоджають такій діяльності.

Успішне й ефективне проведення контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини залежить від рівня організації та видів контролю, форм і методів його проведення.

Головна мета проведення цього контролю – забезпечити інтереси держави й суспільства. Від його організації багато в чому залежать імідж держави на міжнародному рівні. На сьогодні за майже 50 років діяльності Європейського суду з прав людини зафіксовано лише поодинокі приклади тривалого невиконання рішень ЄСПЛ. Політичні наслідки для держав, аж до виключення із членів Ради Європи, є непривабливими для європейських країн, а тому рішення, як правило, виконуються вчасно [1].

Аналізуючи наукову літературу й законодавство, можна виділити такі основні напрями здійснення контролю за виконанням рішень ЄСПЛ: на наддержавному рівні та на державному рівні.

Так, відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) контроль за виконанням рішень покладено на Комітет Міністрів Ради Європи. Питання виконання рішень ЄСПЛ розглядається на спеціальних засіданнях із прав людини відповідно до порядку, затвердженого Комітетом Міністрів Ради Європи 10 січня 2001 р. на 736 засіданні заступників міністрів. Цей вид контролю передбачає, що доки держава не надасть інформацію про виплату суми справедливої сатисфакції, визначеної ЄСПЛ, або про вжиття заходів, спрямованих на виправлення порушеного права (так звані заходи індивідуального харак-

теру), питання виконання рішення ставиться на порядок денний кожного засідання з питань прав людини Комітету Міністрів Ради Європи, якщо він не вирішить інакше. Якщо держава-відповідач повідомить Комітет Міністрів Ради Європи про те, що вона не готова надати звіт про вжиття заходів загального характеру (тобто заходів, спрямованих на усунення можливості аналогічного порушення щодо інших осіб), Комітет Міністрів Ради Європи може ставити розгляд питання на порядок денний з інтервалом не більше 6 місяців. У процесі контролю за виконанням рішень ЄСПЛ Комітет Міністрів Ради Європи приймає проміжні резолюції [1]. У цих резолюціях він може зазначити заходи, які вжила держава на момент прийняття резолюції; може висловити стурбованість із приводу недостатності цих заходів; може надати свої пропозиції щодо виконання рішень ЄСПЛ.

Після встановлення факту, що держава-відповідач вжила всіх заходів для виконання рішення ЄСПЛ, Комітет Міністрів Ради Європи приймає остаточну резолюцію з висновком, що він виконав свої функції контролю за виконанням рішення відповідно до ч. 2 ст. 46 ЄКПЛ [3].

Комітет Міністрів Ради Європи систематично контролює, коли вважає за необхідне, прийняття державами заходів індивідуального характеру з метою усунення можливо наявних наслідків порушення для заявника та вживає заходів загального характеру, щоб запобігти ризику подібних порушень ЄКПЛ у майбутньому. Саме контроль за прийняттям потрібних заходів є основною діяльністю Комітету Міністрів Ради Європи під час нагляду за виконанням рішень ЄСПЛ [2].

На національному рівні, залежно від суб'єктів, які здійснюють контроль за виконанням рішень ЄСПЛ, можна виділити такі види контролю: 1) контроль, який здійснює Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини; 2) контроль, який здійснює Секретаріат Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини (далі – Секретаріат); 3) контроль, який здійснюється в межах Державної виконавчої служби України; 4) контроль, який здійснює Міністр юстиції України; 5) судовий контроль тощо.

Під час здійснення контролю підлягають перевірці такі питання:

– чи дотримано державним виконавцем вимог чинного законодавства?

– чи вчинено їх відповідно до ухваленого судового рішення?

– чи є такі дії своєчасними й доцільними?

– чи вичерпано всі передбачені законом можливості для забезпечення належного виконання такого рішення?

– чи досягнуто мети, задля якої таке судове рішення ухвалено?

– чи дотримано правил щодо задоволення вимог стягувачів?

Відповідно до п. 131 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» примусовому виконанню підлягають рішення Європейського суду з прав людини з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про виконання рішень Європейського суду з прав людини» [4].

Так, відповідно до ч. 5 ст. 19 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» Міністр юстиції України забезпечує систематичний контроль за дотриманням у межах відомчого підпорядкування адміністративної практики, що відповідає ЄСПЛ і практиці Європейського суду з прав людини [5].

Однак з огляду на положення Постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 31 травня 2006 р. № 784 [6], Положення про Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 784, безпосередньо контроль за виконанням рішень Європейського суду з прав людини здійснює саме Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини та його Секретаріат [7].

Відповідно до п. 12 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 [8], Міністр юстиції України здійснює контроль такими шляхами: а) прийняття рішення щодо проведення перевірки діяльності служб і їх територіальних органів (проведення певних дій закріплено також у ст. 83 Закону України «Про виконавче провадження» [4]); б) заслуховування звітів про виконання покладених на служби завдань і планів їх роботи тощо.

Так, у пп. 4 п. 2 Порядку взаємодії Департаменту державної виконавчої служби та Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини під час забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та виконання рішень Європейського суду з прав людини [9] зазначено, що в разі необхідності Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини може ініціювати проведення перевірки дій чи бездіяльності посадових осіб державної виконавчої служби, якщо такі дії чи бездіяльність впливають на виконання рішення ЄСПЛ. Про результати перевірки Департамент державної виконавчої служби (далі – Департамент) повідомляє Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини протягом 3 днів після її проведення.

Порядок взаємодії Департаменту державної виконавчої служби та Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини під час забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та виконання рішень Європейського суду з прав людини від 12 січня 2008 р. № 26/5 регламентує порядок здійснення контрольних дій [9].

Так, Секретаріат упродовж 10 днів із дня отримання від ЄСПЛ матеріалів справи, у якій має бути подана позиція України, надсилає до Департаменту відповідний запит із метою отримання необхідної інформації та матеріалів у цій справі, встановивши строк для його виконання. Розгляд Департаментом запиту Секретаріату здійснюється такими шляхами:

1) вивчення обставин, що стали причиною надходження до Європейського суду з прав людини відповідної заяви; 2) проведення перевірки виконавчого провадження; 3) вжиття термінових заходів щодо виконання рішення суду, про невиконання якого йдеться в справі ЄСПЛ, якщо на момент надходження запиту Секретаріату його не виконано; 4) інформування Секретаріату відповідно до запиту.

Із цією метою в межах строків, встановлених запитом Секретаріату, Департамент виконує такі функції:

1) дає доручення відповідному органу державної виконавчої служби здійснити збір усіх матеріалів, які висвітлюють перебіг виконання рішення суду, та всієї наявної інформації щодо боржника;

2) самостійно здійснює або організовує перевірку повноти, адекватності й законності виконавчого провадження;

3) аналізує причини невиконання або тривалого виконання рішення суду, розробляє пропозиції щодо усунення причин невиконання рішення суду, вживає заходів реагування на виявлені порушення під час виконання рішення суду, у тому числі заходи для притягнення до передбаченої законодавством України відповідальності працівників і посадових осіб органів державної виконавчої служби, які допустили порушення законодавства під час здійснення виконавчого провадження, а також інших осіб, які не виконують законні вимоги державного виконавця щодо виконання рішення суду;

4) бере участь у терміновому виконанні відповідним органом державної виконавчої служби рішення суду шляхом надання роз'яснень та практичної допомоги;

5) інформує Секретаріат про перебіг виконання рішення суду, надає копії матеріалів виконавчого провадження, наявну інформацію про боржника, копію постанови за результатами перевірки виконавчого провадження, інформацію про вжиті заходи для притягнення до відповідальності працівників і посадових осіб органів державної виконавчої служби, які допустили порушення законодавства під час здійснення виконавчого провадження, інформацію про заходи, вжиті з метою виконання рішення суду. У разі, якщо на цей час рішення виконати неможливо, Департамент інформує Секретаріат про вжиті заходи, перешкоди до виконання рішення та реальні строки такого виконання з відповідним обґрунтуванням.

У разі невиконання рішення суду Департамент вживає всіх заходів для його якнайскорішого виконання. Вказане питання перебуває на постійному контролі Департаменту до повного виконання рішення національного суду. Щоквартально до 5 числа наступного за звітним періодом місяця Департамент подає Секретаріату інформацію про стан виконання такого рішення суду.

У разі неможливості виконання запиту або доручення Секретаріату у визначений строк Департамент повідомляє про це листом Секретаріат із викладенням причин подовження строку розгляду. У будь-якому разі за-

гальний строк виконання такого запиту або доручення не може перевищувати 15 днів із дня його отримання.

Якщо Європейським судом із прав людини постановлено рішення, за яким передбачається вжиття додаткових заходів індивідуального характеру шляхом виконання рішення національного суду, Секретаріат упродовж 10 днів після отримання офіційного тексту рішення ЄСПЛ повідомляє Департамент про необхідність вжиття таких заходів.

З метою виконання рішення Європейського суду з прав людини Департамент вживає заходи, передбачені Порядком взаємодії Департаменту державної виконавчої служби та Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини під час забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та виконання рішень Європейського суду з прав людини, а також Законом України «Про виконавче провадження» та Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Щомісяця до 1 та 15 числа Департамент подає до Секретаріату інформацію про стан виконання рішень Європейського суду з прав людини за певною формою.

У разі необхідності Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини може ініціювати проведення перевірки дій чи бездіяльності посадових осіб державної виконавчої служби, якщо такі дії чи бездіяльність впливають на виконання рішення ЄСПЛ. Про результати перевірки Департамент повідомляє Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини протягом 3 днів після її проведення.

Висновки. Контроль за виконанням рішень ЄСПЛ виступає достатньо дієвим механізмом міжнародного захисту прав і свобод людини від порушень із боку держави її громадянства. Саме тому від виваженості міжнародно-правового регулювання відносин, пов'язаних із контролем за виконанням рішень ЄСПЛ та національно-правовим регулюванням цього питання, значною мірою залежить ефективність міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини.

На державному рівні в Україні створено багаторівневу систему контролю, яка дає змогу дієво контролювати виконання рішень ЄСПЛ. На наддержавному рівні, маючи у своєму розпорядженні засоби винятково політичного впливу на державу, органи ЄКПЛ створили ефективний механізм контролю за дотриманням її гарантій. Виконання рішень Європейського суду з прав людини не обмежується виплатою лише грошових компенсацій, а часто створює необхідність вжиття більш масштабних заходів (наприклад, зміни судової практики тощо) [1].

Практика Комітету Міністрів Ради Європи з контролю за виконанням рішень ЄСПЛ представляє особливий науковий і практичний інтерес, оскільки висока ефективність механізму ЄКПЛ пояснюється не лише діяльністю Європейського суду з прав людини, рішення якого юридично обов'язкові для держав, а й підконтрольним виконанням його рішень.

Література:

1. Петренко П.Д. Виконання рішень Європейського суду з прав людини / П.Д. Петренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/4324>.
2. Туманова Л.В. Захист сімейних прав в Європейському суді / Л.В. Туманова, І.А. Владимірова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravolib.pp.ua/zaschita-semeynyih-prav-evropeyskom-sude.html>.
3. Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/606-14/page>.
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
6. Про заходи реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 784 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-п>.
7. Положення про Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини : затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 784 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-п>.
8. Положення про Міністерство юстиції України : затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п>.
9. Порядок взаємодії Департаменту державної виконавчої служби та Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини під час забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та виконання рішень Європейського суду з прав людини : Наказ Міністерства юстиції України від 23 вересня 2013 р. № 1989/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1642-13>.

Стукаленко В. А. К вопросу о контроле над выполнением решений Европейского суда по правам человека

Аннотация. В статье исследуется вопрос контроля над выполнением решений Европейского суда по правам человека и раскрывается его содержание. Автор рассматривает различные виды контроля и акцентирует внимание на порядке осуществления контроля над выполнением решений Европейского суда по правам человека в Украине.

Ключевые слова: контроль, решение Европейского суда по правам человека, исполнение судебных решений, государственная исполнительная служба Украины.

Stukalenko V. On the question of control over the implementation of the European Court of Human Rights

Summary. In the article the question of control over the implementation of the Human Rights of the European Court and revealed its contents. The author examines the different types of control – and supranational state. Briefly sanctified supranational mechanism of the control's view of the fact that control over the implementation of decisions is entrusted to the Council of Europe Committee of Ministers.

Attention is drawn to that at the national level, depending on the entities responsible for supervising the implementation of European Court of Human Rights decisions, the following types of controls: 1) control, which implements the Government Plenipotentiary for the Affairs of the European Court of Human Rights; 2) control which provides the Secretariat of the Government Commissioner for the European Court of Human Rights; 3) control, which is part of the state executive service of Ukraine; 4) The control exercised by the Minister of Justice of Ukraine; 5) judicial control, and others.

A detailed analysis and are designated especially for the control of implementation of the decisions of the European Court of Human Rights in Ukraine at the level of: the Government Commissioner for the European Court of Human Rights; Secretariat of the Government Commissioner for the European Court of Human Rights; State executive service of Ukraine.

Key words: monitoring, decision of the European Court of Human Rights, enforcement of court decisions, state executive service of Ukraine.